

Storiške kaznivih dejanj v kriminologiji

Janez Pečar*

Morda ni čudno, da z večjo udeležbo žensk v kriminaliteti posameznih držav narašča tudi zanimanje za žensko kriminalnost, obenem ko pregledujejo še ustreznost teoretičnih spoznanj v kriminologiji, ki jo zadevajo. Družbe z gospodovanjem moških so si tudi v znanosti prepogosto ustvarjale podobo o ženski odklonskosti, pri čemer imajo posamezni raziskovalci, teoretiki, znanstveniki in pisci pomembno vlogo v zmedu predstav, kakšna naj bi ženska sploh bila, četudi je storilka kaznivega dejanja.

Položaj žensk nasproti moškim je moral tudi v znanosti o vzročnosti odklonskosti odsevati vlogo, ki so si jo pretežno moški ustvarjali skozi stoletja, ne samo zaradi fizioloških razločkov med spoloma, marveč predvsem zaradi družbeno-gospodarske dominacije. V tem pa so ženske tisočletja imele podrejeno vlogo. Le-ta se ni mogla pokazati kot ugodna zanje, zlasti ne v etiologiji kriminalnosti.

Ženska kriminalnost postaja v zvezi z družbenim položajem žensk in razvojem družine pomembno družbeno vprašanje. Prav tu pa se kaže nasprotje, kajti ponekod narašča ženska kriminalnost, kot pravijo, zaradi večje dosegljivosti vlog, ki ženskam prej niso bile dostopne, drugi pa sodijo, da prav razpoložljivost raznih poklicev, ki jih zanje prej ni bilo, deluje zaviralno na odklonskost. Toda, ali naj bo »priložnost« res najprimernejša razlaga za kriminal, če že zopostavljenost na podlagi spola in telesna nezadostnost ne prinašata zadovoljivih pojasnil? Mitologija o razločkih med spoloma je za ženske prevladovala tudi v pojmovanju njihovega telesa in duha,¹ kar ni ostalo brez vplivov na dognanja o vedenju žensk. To ne velja le za kriminologijo in druge znanosti, ampak tudi za precejšen del literature, zgodovine, reagiranja družbenonadzornih mehanizmov itd. tja do splošno družbenih, genetičnih in drugih posledic. »Seznam je neskončen«,² vendar še vedno pomanjkljiv in nezadosten.

V zgodovini so ženske preganjali kot čarovnice, vohunke, prešuštnice, ubijalke svojih otrok in mož, zaradi krvoskrunstva in kot prostitutke. Njihova kriminalnost je danes dokaj drugačna. Zdi se, da bolj ustreza njihovim vlogam v družbi, ki jih imajo, čeprav se še vedno dosti razpravlja

o kriminaliteti, ki se izključno prilega določene-mu spolu. Odtod tudi delitev na kriminaliteto, docela vezano na spol, od drugih tipologij, ki niso imanentne prav določenim fiziološkim posebnostim žensk.

Toda v etiološkem smislu naj bi bila ženska kriminalnost — danes, po dvesto letih, odkar je Beccaria pričel s kriminološko mislijo — še vedno uganka. In kljub svoji družbeni vidnosti je ob bioloških impulzih, hormonalnem ravnotežju, družinski vlogi, materinskih instinktih, pasivnosti itd. dokaj diskretno področje v kriminologiji.³

Danes gre žensko kriminalnost obravnavati z več temeljnih kategorij, ki so med seboj povezane. To so lahko »zakonska zveza, družina, gospodinjstvo«⁴ in družba. To zadeva predvsem sociološko plat vprašanja. So pa še druge, ki jih poudarja kriminologija. Le-te so bile v preteklosti morda preveč izpostavljene in pretirane, morda tudi tendenciozne.

Sestavek je pravzaprav oris obravnavanja storilke kaznivega dejanja v kriminologiji, ki naj vzpodbudi bodisi razmišljanja, bodisi raziskovanja v naših razmerah. Vprašanje je, kako družbeni položaj ženske in razvoj družine v socialistični samoupravni družbi deluje na morebitno kriminalnost in kako družina, delo in družba ter morebitna neskladja med njimi vzpodbujajo k odklonskosti žensk. Pojav ženske kriminalnosti pri nas je zanimiv ne samo zato, da bi ga poznali za družbenopolitično in kriminalnopolitično rabo, marveč tudi za preveritev in ponovno definicijo teorij, ki drugod v drugačnih družbenih razmerah razlagajo odklonskost tega spola.

1. Pregled pomembnejših spoznanj doslej^{4a}

Aristotel in pozneje Hipokrat sta mislila, da je že človeški zarodek produkt, v katerem je vsak od obeh spolov sodeloval različno: moški je prispeval moč, dejavnost, gibanje, trdnost in življenje, ženska pa je poskrbela za šibko in pasivno snov. To slučajno zgodovinsko zanimanje je preživelo do najnovejših časov in vplivalo na biološko vrednotenje ženske manjvrednosti.⁵

³ Smart, s. VIII.

⁴ Družbeni položaj žene..., s. 14.

^{4a} Za ta del so bili uporabljeni zlasti naslednji viri: Smart, Klein, Hoffman-Bustamante, Cremer, Leder, Adler.

⁵ Adler: Sisters in Crime, s. 35.

* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, znanstveni svetnik, redni profesor za kriminologijo. Institut za kriminologijo, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Eisenbach-Stangl, s. 29.

² Scutt, s. 5.

Preden bi se lotili glavnih razlagalcev in pojasnjevalcev ženske kriminalnosti, med katere v svetovni kriminološki literaturi sodijo zlasti Lombroso in Ferrero, Freud, Thomas, Davis, Pollak in nekateri drugi, med začetniki vendarle ne bi smeli mimo Queteleta. Ta je želel razložiti vpliv spola na kriminalnost in je ugotovil, da je bilo v tridesetih letih preteklega stoletja v Franciji štirikrat manj storilk kot storilcev.⁶ Bonger je pod vplivom Marxa menil, da so razlogi za žensko kriminaliteto v gospodarskih določilnicah. Vzročnost je na sploh iskal v družbenih mehanizmih.⁷ Aschaffenburg in Weber sta bila prepričana, da je obseg ženske kriminalitete določen z omejeno dejavnostjo žensk v družbi, podobno je mislil Krug v svojem spisu »Petdeset let ženske kriminalnosti 1882—1932«.⁸ Hentig je povezoval kriminaliteto te vrste z »kvazi hišnimi poklici žensk, hkrati ko je M. Elliot iskala vzročnost v »zasebnem svetu« žensk.⁹ Našteti bi morali še na desetine piscev, ki so zapisali kakšno bolj ali manj pomembno spoznanje o tem pojavu, toda omejimo se le na najbolj pomembne.

Pogledi na žensko kriminaliteto v preteklosti ne kažejo samo znanstvene moči kriminologije in vpliva družbenih razmer na obravnavanje kriminalnosti glede na spol storilca, ampak v marsičem tudi vlogo ženske v družbenem življenju, zlasti v njenem tradicionalnem smislu. Če je za začetke značilen biologizem, ki deluje na prenekatere pisce, znanstvenike in na razumevanje odklonskosti žensk tudi še do novejšega časa, danes še zdaleč ni več prevladujoče izhodišče za razumevanje »nesprejemljivega« vedenja ženskega spola. Nasprotno, mnogi se mu naravnost posmehujejo.

Z vprašanjem kriminalnosti žensk so se ukvarjali antropologi, pravniki, statistiki, sociologi, psihiatri itd., čeprav se pogosto ugotavlja, da je kriminologija ženske kriminalitete do zdaj še zelo zanemarjeno področje. Kolikor gre za kriminološke poglede na razlago ženske kriminalnosti, se v tem orisu omejujemo na nekaj najbolj znanih in pomembnih piscev.

»Ženska kriminologija« ne more mimo Lombrosa in njegovih učencev ter posnemalcev, ki iščejo vzročnost za kriminalnost žensk v biofizioloških določilnicah hudodelstva, kar naj bi bilo »žalostna epizoda, ki je kriva, da se je razvoj na

tem področju ustavil vsaj za pol stoletja«.¹⁰ Lombroso je namreč trdil, da so ženske zaradi genetske sestave primernejše za mirno družinsko življenje v domačem krogu. Po njem pomanjkanje materinskega nagona pelje v kriminal. Zato so storilke psihološko in antropološko bolj podobne moškemu kot ženskemu spolu. V svoji knjigi »Ženska kriminaliteta« (1920) je zapisal, da imajo dosti posebnosti, ki so značilne za otroke, njihovi moralni občutki so pomanjkljivi, ženske so maščevalne, ljubosumne... V normalnih razmerah se te pomanjkljivosti nevtralizirajo s pobožnostjo, materinstvom, željo po ljubezni, spolno hladnostjo, šibkostjo in nerazvito inteligentnostjo.¹¹ Lombroso in Ferrero sta tudi podobno ženske — kriminalke merila po lobanji in opazovala ter preštevala tetoviranja in znamenja na koži zapornic ter sklepala na degeneracijo. Na splošno sta štela ženske za manj dejavne kot moške, biološko podrejene in zaradi tega tudi bolj poslušne in manj kriminalne in na sploh manj nagnjene h kriminalnosti kot moški. Po drugi strani pa je Lombroso menil, da so rojene hudodelke ekscesivne, nizkotne in krute.

Za Lombrosa in Ferrera so bile »pomanjkljivosti« žensk, ki sta jih ugotovila, dokaz njihove abnormnosti in izrojenosti. Podoba žensk so jim kazali zlasti: podrejena družbena vloga, ne-dejavnost v življenju, očitno pomanjkanje nardarjenosti in družbeno zaželene usposobljenosti, njihovo zanimanje za nepomembnosti in razkošje ter medsebojno kosaanje.¹²

Njuni, zlasti pa Lombrosovi nauki so postali pomemben znanstveni temelj za dosti kasnejših znanstvenikov, ki so vzročnost za žensko kriminalnost iskali v biološki določenosti.

Spoznanja W. I. Thomasa pomenijo določen razvoj v kriminološki tradiciji, ker so ga poleg bioloških abnormnosti pozneje pritegovali tudi družbeni dejavniki in družbene vrednote. V svojem delu »Spol in družba (1907)« je bil še pod vplivom Lombrosa. Poudarjal je moški paternalizem nad ženskami in njihovo nadmoč na eni in žensko majhnost ter ustrežljivost na drugi strani. V drugi knjigi »Neprilagojena dekleta (1923, 1967)« je ugotovil, da je ženska delinkventnost normalni odgovor na določene družbene pogoje, kajti kriminalnost je lahko posledica navzkrižja med temeljnimi željami posameznika ter družbenimi normami in običaji. Poudarjal je

⁶ Maklecev, s. 3 in 4.

⁷ Cremer, s. 158, Adler/Simon, s. 2.

⁸ Cremer, s. 158.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Shoham v navedbi C. Smart, RKiK s. 203 (prevod)

¹¹ Klein v navedbi Rita J. Simon, s. 5.

¹² Glej Smart, s. 35 in dr.

tudi pomen družine in vlogo družbenih institucij v ravnanju s posameznikom v procesih socializacije. Vzročnost za žensko mladoletniško prestopništvo je iskal tudi v družbenih razmerah, pri čemer je razločeval motiviranost za kriminal med revnimi in tistimi iz srednjega razreda.

Trdil je, da ženske postajajo kriminalne, če ni družbenih sankcij. S tem v zvezi ga je zlasti zanimal pomen družine v družbenem prilagajanju otrok ter podpora lokalnih skupnosti in vloga drugih kontrol v razvoju kriminalnih tendenc. Bil je pozoren na prilagajanje družbenim normam in tradicionalni ženski vlogi, nagnjenosti h kriminalu in manipulacije mehanizmov, ki nadzorujejo posameznika.

Njegova spoznanja so zlasti v ZDA precej vplivala na organizacijo socialnega skrbstva, hkrati ko je vnašal novejša pogleda v žensko prestopništvo in kriminalnost. Zlasti v svoji zadnji knjigi se je od fizioloških razlag ženske kriminalitete premaknil k razmišljanju o sociokulturnih dejavnikih, čeprav je prostitucijo še vedno razlagal kot izpolnjevanje »ženske uslužnostne vloge«¹³ nasproti moškimi.

Sigmund Freud je gradil svojo teorijo o položaju ženske na psiholoških in družbeno-strukturnih dejavnikih. Na ženske (Anatomija je usoda) je gledal kot manjvredna bitja, ki jim je namenjena vloga žena in mater. Spričo izhodišč, ki jih je imel o človeški duševnosti in vedenju, je žensko nedoraslost razlagal s travmatizacijo, temelječo na domnevi, da ženske čutijo pomanjkanje moškega spolnega organa kot kazen. Ženski spolni organi so manjvredni, kar vpliva na njihove značilnosti, so ekshibicionistične, narcisoidne in pomanjkanje moškega spolovila nadomeščajo z lepim oblačenjem in fizično lepoto; z otrokom pa naj bi nadomestile izgubo moškega spolnega organa.

Menil pa je, da so ženske, ki niso pasivne, ki se ne zadovoljujejo s svojo vlogo kot žene in matere, kratkomalo neprilagojene. Neprilagojenost pa je zopet razlagal z žensko zavistjo zaradi moškega spolnega organa. »Freudova celotna psihologija in psihoanaliza sta izpeljani neprebavljivo, zgrajeni sta na izvirni tragični izkušnji — rojena kot ženska. Rojena kot ženska pomeni biti kastriran.«¹⁴

Po Freudu vse ženske do določene stopnje zaznajo nedostatek moškega spolnega organa in to pomanjkljivost nadomeščajo bodisi s spolnimi

dejanji, bodisi z materinstvom. Odklanjanje od tega in kot v nadomestilo, ne imeti moški spolni organ, je: študij na univerzi, iskanje samostojnega ali neodvisnega načina življenja, sodelovanje v ženskih gibanjih itd. Tovrstne ženske je štel za nedorasle, nedozorele ali kot primere zadržanim razvojem.

Freud in njegovi nasledniki so pojasnjevali, da ima ženska nižji smisel za moralo in večjo zmogljivost ljubosumnosti kot moški. »Ona je brez občutka za moralnost, slabo dojema pravičnost, je bolj subjekt čustvenih nagnjenj in vrednotenj ter slabo prispeva k dviganju kulture.«¹⁵

O Freudovi podobi ženske in moškega je dejal Erich Fromm: »... to pa je resnično ena najbolj neumnih stvari, ki je bila mogoča pri tako velikem psihologu. Iz svojega moškošovinističnega stališča je hotel siceršnji predsodek nasproti ženskam še znanstveno racionalizirati in dokazati, da so ženske biološko manjvredna bitja. S tem je približno tako kot z dokazi zoper črnce ali s hitlerizmom nasproti Židom.«¹⁶

Podobno vlogo kot pri Freudu naj bi imele ženske tudi v Hitlerjevih političnih govorih,¹⁷ s katerimi je delal razločke med moškimi in ženskami v nacistični državi.

Freudovim teorijam so bili blizu strukturalni funkcionalisti, ki so ob svojih dognanjih o pomenu kulturne in družbene strukture dajali ženskam večjo vlogo v družini in poudarjali pomembnost moških, zlasti v družbeni delitvi dela.

Otto Pollak je s svojo knjigo »Kriminalnost žensk« (1950) opozarjal na to, da je odklonsko vedenje žensk znatno bolj prikrito, kot si mislimo. S svojimi ugotovitvami je po drugi svetovni vojni precej vplival na razumevanje ženskega spola v kriminalnosti. Predvsem je razlagal, zakaj je uradno znana stopnja ženske kriminalitete tako nizka.

Posebej se je ukvarjal s spolno vlogo žensk, s katero so sposobne manipulirati, biti prekanjane, pasivne in hladne. Ženska sposobnost prikrievanja omogoča uspešnost v kriminalnosti. Zato ostajajo njihova dejanja prikrita pogosteje kot pri moških; čeprav so odkrite, njihova dejanja niso prijavljena, zlasti pri tatvinah v prodajalnah, domačih tatvin in tatvinah, ki jih store kot prostitutke. Če pa so prijavljene, imajo ugodnejšo priložnost, da se izognejo preiskavi in ob-

¹⁵ Prav tam, s. 4.

¹⁶ E. Fromm, Intervju iz Die Zeit — prevod v NR XXIX, št. 8, 24. 4. 1980, s. 247.

¹⁷ Klein, s. 18.

¹³ Spatz Widom, s. 366.

¹⁴ Kate Millet v navedbi Rite Simon, s. 3.

tožbi, ker jim z moškimi zasedeno družbeno nadzorstvo omogoča ugodnost in prednost, ker moški želijo biti kavalirji nasproti ženskami itd.

Če pa so prijete, je prej odgovoren njihov partner, kajti ženske so po Pollakovih spoznanjih predvsem vzpodbujevalke, napeljevalke in snoviteljice kaznivih dejanj. Za Pollaka je manjša kriminalnost žensk — nasproti stališčem drugih — navaden mit, ki bi ga spremenili z drugačnim dojemanjem ženske kriminalnosti v organih nadzorstva.

Ženske kot tajnice, učiteljice, ljubice, družabnice, služkinje, pestunje, žene itd. store dosti več kaznivih dejanj, kot jih poznajo uradne statistike. Načini njihovih dejanj so v marsičem drugačni kot pri moških, pri čemer morajo pomanjkanje fizične moči nadomestiti s potuhnenostjo, prekanjenostjo, pritajevanjem itd., razen če kaznivih dejanj ne delajo nad nemočnimi in manj sposobnimi in odgovornimi.

V nasprotju z gospodarskimi motivi (koristoljubjem) pri moških je Pollak poudarjal spolno motiviranost, kleptomanijo in podobno pri ženskah.

V biopsihološkem smislu Pollak ni mogel mimo nekaterih fizioloških posebnosti ženskega spola, zlasti ne mimo nestabilnosti v vedenju, depresij, razdražljivosti itd., kar je povezoval s posameznimi vrstami ženske odklonskosti.

Pollak je izzval veliko zanimanje v kriminološki in njej podobni literaturi ter našel prenekater posnemalce svojih stališč tako med kriminalisti kot med sociologi, kriminologi in drugimi.

Moške poteze pripisujejo ženskim storilkam kaznivih dejanj podobno kot nekateri predhodniki tudi Cowie, Cowie in Slater (1968), ki trdijo, da se fiziološko in psihološko razločujejo od normalnega.

V t. i. »maskulinizaciji« ženske kriminalnosti je eden izmed zornih kotov njihove odklonskosti, ki izhaja že od Lombrosa. Ta smer pojasnjuje žensko kriminalnost z identifikacijo žensk storilk z moškimi v tem, da ženske sprejemajo moško vrednostno ureditev in navade, kakor tudi samodojemanje.

Tovrstne razlage, ki imajo še nekatere druge zagovornike v novejšem času, pomenijo »zgled modificirane ideologije, ki živi v Lombrosovem delu«,¹⁸ in posegajo še dlje in sicer v gene, ki določajo spol. V posameznikovi patologiji naj bi po tem mnenju glavni dejavniki bili somatski, predvsem hormonalni. Iz takih prepričanj izhaja

tudi potreba po zdravljenju prestopnic, kajti nepravilnosti, ki peljejo v kriminalnost, gre iskati pri njihovem telesnem ustroju in manj kje drugje.

Vedenjske anomalije prenekateri zagovorniki te smeri povezujejo s »ciklusi reprodukcije, vstevši menstruacijo, nosečnost, materinstvo in meno-pavzo«. ¹⁹ Ti cikli naj bi bili povezani s čustvenim odzivanjem, nepremišljenostjo in nasilnostjo. Na žensko kriminalnost gledajo kot na upor zoper spolno vlogo in ne kot neprilagojenost na razmere okolja. Zato podobno kot Lombroso merijo in tehtajo prestopnice in »normalna« dekleta ter primerjajo njihove telesne posebnosti.

Tudi zakonca Glueck sta prišla do podobnih spoznanj, saj sta leta 1934 ugotovila, da je glavna težava v ženskem prestopništvu in kriminaliteti pomanjkljivost nadzorstva njihovih spolnih impulzov. V njunem vzorcu prestopnic je bilo veliko takih, ki so bile udeležene v prepovedani spolni dejavnosti, ki so imele možganske okvare, ki so bile nezakonske, ki so bile spolno bolne, noseče, nizko inteligentne itd. Odtod tudi njuno dognanje, da kazenski postopek zoper žensko storilko presenetljivo malo prispeva k reševanju vprašanj kriminalitete.²⁰

Davis Kingsley se je ukvarjal s tipičnim ženskim prestopništvom, s prostitucijo (1961), in sicer kot strukturalist-funkcionalist, pri čemer imajo njegova dognanja svoje korenine pri Freudu in Thomasu.

Pojav je razlagal z obstojem moškega in ženske. Prostitucija je znana v vseh obdobjih in krajih, gre le za kakovost in količino v različnih družbah. Po njem bo vedno obstajala prostitucija, ki se povezuje s slabimi ženskami. Vzrok splošnosti prostitucije je v spolni zvrstosti, ki je pomembna za delovanje družbe, kajti zadovoljevanje spolnih potreb je eno izmed ključnih vprašanj družbene ureditve. V moderni družbi pa je zadovoljevanje spolnih potreb pretežno dovoljeno le v zakonski zvezi, kot pravi Davis: »Norme katerekoli družbe stremijo k obvladovanju in nadzorovanju spolnih apetitov in ena izmed poti za to je povezovanje spolnega akta z nekaterimi nespremenljivimi in možnimi stalnimi družbenimi razmerji... Moški gospodarijo nad ženskami v gospodarskih, spolnih in družinskih razmerjih, štejejo jih v določenem smislu

¹⁹ Klein, s. 26.

²⁰ Simon: Women and Crime, s. 26/27.

¹⁸ C. Smart, RKiK, s. 203.

za spolno lastnino, ki je prepovedana za druge moške. Zato je zanje promiskuiteta žensk nesprejemljiva.²²

Pisec meni, da je prostitucijo mogoče preprečevati ali zatirati z liberalizacijo spolnih navad in običajev (primerjaj gibanja v zvezi s »seksualno revolucijo« v zadnjem desetletju). Čeprav bolj kot nekateri drugi v makro družbenem pogledu dela razločke pri prodaji spolnosti in gleda nanjo z gospodarskih stališč; hkrati meni, da gre pri tem tudi za položaje dobiti nekaj za nič.

Ženske, ki se vdajo prostituciji, so zanj neprilagojene in nevrotične. V zdravi družbi so torej bolni posamezniki. Njegovo izhodišče upošteva Thomasov pojem družbene vpetosti in Freudov pogled na nevroze in neprilagojenosti.

V knjigi *Doraščajoča dekleta v konfliktu* (1966) **Gizele Konopka** se čutijo pogledi nekaterih drugih klasikov na področju preučevanja ženske kriminalnosti, vendar je zanjo značilen poudarek na osamljenosti prestopnic, odvisnosti in nerazumevanju njihovega sveta. S tem so zopet poudarjeni čustveni razločki med spoloma, ki se kažejo v osebnostnih posebnostih in spolnosti. Zanj je čustvenost razlog za prestopništvo, družbeni in gospodarski vzroki pa niso toliko pomembni.

Med ameriškimi sociologi načenjajo problematiko ženske kriminalnosti tudi **Sutherland**, **Shurr** in **Cressey**.

Sutherland in **Cressey** opozarjata, da kriminalni žensk narašča zlasti zaradi družbene neenakopravnosti. **Shurr** pa sklepa, da gospodarska in poklicna neenakopravnost spolov pelje v take družbene položaje, v katerih ženske postajajo odklonske; to je najlažje na tistih področjih, ki se bolj povezujejo z ženskostjo, predvsem v seksualni sferi. Prav tako misli, da je ženska obvarovana pred dosti tegobami, če zanjo skrbita mož ali oče, ki jo varujeta pred nezgodami, zaprekami, težavami itd., katerim tako pogosto zapadejo moški.²³

Z žensko kriminalnostjo so se prav tako ukvarjali prenekateri evropski kriminologi. Niso pa prispevali toliko radikalnih spoznanj kot prej omenjeni, ki slove kot najbolj upoštevan razlagalci odklonskosti žensk. Pri evropskih gre največkrat za posnemanje razlag ali empirično preverjanje posameznih stališč, smeri, izhodišč

ali teorij temeljnih nosilcev za tiste čase morebiti aktualnih spoznanj.

V zadnjem desetletju pa se v kriminologiji za žensko kriminaliteto bolj kot kdajkoli doslej pojavljajo ženske, ki pišejo o odklonskosti svojega spola, verjetno dosti bolj ustrezno, kot so o njih doslej zviška, šovinistično, nerazredno in kako drugače neustrezno pisali moški, ki pogosto tudi ne morejo mimo tega, da o ženskah razmišljajo s svojih družbenih, osebnih, raziskovalnih in čustvenih pozicij, ki nedvomno morajo vplivati na njihova teoretična izhodišča v pogledih na nasprotni spol (toda ali ni morda pri ženskah prav tako).

Med razlagalkami ženske odklonskosti so v zadnjem času zlasti **Freda Adler**, **Rita James-Simon**, **Dorie Klein**, **Carol Smart** in druge. Ne nazadnje imamo tudi v Jugoslaviji doktorsko disertacijo **Verice Simović**: »Kriminalitet žena — s posebnim osvrtom na kriminalitet žena u Srbiji« (Beograd 1966).

Značilno za najpomembnejše avtorice je, da se upirajo preživelim lombrosijanskim in freudovskim hipotezam in poudarjajo družbenoekonomske, socialne, kulturne in druge razloge za žensko kriminalnost. Nekatere sploh pričakujejo, da bodo enakopravnost, emancipacija, večja zaposlenost, udeležba žensk v družbenem življenju itd. prispevali k porastu ženske kriminalitete, kajti ženske se v podobnih pogojih kot moški ne morejo drugače obnašati od njih. Zato naj bi se razločki med moškostjo in ženskostjo v kriminaliteti vedno bolj zblíževali (na kar morda kaže tudi že udeležba žensk v terorizmu, ugrabitvi letal, vohunstvu — kolikor ne bi kdo rekel, da so pri tem ženske zopet le sredstvo v rokah moških). Avtorice s posebnim zanimanjem obravnavajo družbene silnice v genezi ženske kriminalitete, kar pomeni močan premik od telesnega merjenja in bioloških ciklov k družbenogospodarskim razlagam za odklonskost njihovega spola. Zato njihova udeležba v kriminoloških pogledih na kriminalni spol pomeni znatno spremembo v razumevanju patologije, če jo že delimo po tem, kdo od obeh spolov jo povzroča. Bolj kot s socialnega darwinizma, biološkega atavizma, anatomije, fiziologije, psihoanaliziranja itd., skratka od opazovanja in merjenja žensk se kriminologi danes dosti bolj ukvarjajo z družbenimi dejavniki ženske odklonskosti, hkrati pa ne opuščajo prenekaterih koristnih spoznanj iz preteklosti.

²¹ Klein, s. 71.

²² Prav tam, s. 72.

²³ Glej tudi M. N. Golodnjuk, s. 71/72.

Čeprav »naša« kriminologija²⁴ v svojih spoznanjih, še ni na zavidljivi stopnji, je o ženski kriminalnosti vendar nekaj literature. Verjetno je prvi o tem pisal Maklecov. Njegov prispevek *Žena in zločin* (1944) izčrpno prikazuje zlasti stališča evropskih piscev, ki so se dotlej ukvarjali s temi vprašanji. Maklecov podaja pregled znanih »resnic« o kriminaliteti žensk. Lahko bi rekli, da se ukvarja predvsem s problematiko, ki ne posega na druge kontinente. Na Tomislava Markovića nas spominja njegov spis »Žena kriminalka — povratnica« (JRKKP — 1964). Poleg omenjene disertacije Verice Simović »Kriminalitet žena« je še »Kriminalitet žena« Valentina Vouka (Odvjetnik 1970). Pri tem seveda ne gre zanemariti več kriminoloških raziskav, ki obravnavajo žensko kriminalnost hkrati s problematiko določenega področja kriminalitete, kot so uboji, tatvine, gospodarski kriminal itd., da ne govorimo o prostituciji ali ubojih otrok pri porodu ali penološki in drugi problematiki, zlasti statistični, metodološki, etnološki in podobno. Vendar nismo prišli tako daleč, da bi lahko postavili kakšno svojo teorijo o etiologiji ženske kriminalnosti v naši družbi.

2. Dozdevna zanemarjenost v kriminoloških raziskavah

Čeprav o ženski kriminalnosti zlasti s teoretičnih etnoloških in drugih gledišč ni tako malo gradiva, vendarle do pred kratkim **ugotavljajo, da je ženska kriminalnost v empiričnem smislu močno zanemarjena.**

Ne glede na to, da odklonskosti žensk ne moremo niti ni pametno ločevati od družbenih razmer, marveč jo moramo vedno proučevati skladno z njimi in odvisno od njih, je bilo **to področje kriminalitete in odklonskosti vendarle manj raziskovano in deležno manj pozornosti.** Ne nazadnje tudi v družbah, ki dajejo žensko vprašanje v ospredje, še posebno zaradi spreminjanja odnosov med spoloma in zaradi drugačnih pogledov na vlogo ženske, ki naj presega biološko in reprodukcijsko tudi zaradi družbenopolitičnih razmer. Ali naj bi bila s tem ženska kriminalnost manj pomembna? Ali naj ji gre le najneznatnejši poudarek predvsem zato, ker ponekod presega komaj desetino vse kriminalitete, čeprav ženske med prebivalstvom prevladujejo

povsod po svetu, predvsem pa tam, kjer vojna pobira moške? Ali ženska kriminaliteta ni privlačna zaradi tega, ker je moška odklonskost dosti bolj senzacionalna in sredstva množičnega obveščanja včasih res dajejo ton tistim vprašanjem, ki so trenutno v središču pozornosti črnih, kriminalnih in podobnih kronik? Ali so se doslej pretežno moški raziskovalci ukvarjali predvsem z odklonskostjo lastnega spola in se jim je ženska kriminalnost zdela nepomembna, preveč obrobna, epizodna, če ne skrivnostna. Zakaj je več zanimanja za prostitucijo, umore otrok in tatvine v trgovinah, skoraj nič ali manj pa za vse ostalo? Ali je bolj nadzorstveno naravnana kriminologija obravnavala predvsem tisto čezmerno žensko kriminalnost, ki je bila problem za družbenonadzorne mehanizme? Ali pa so se nosilci njihovih vlog — pretežno moški — zaradi domnevnega kavalirstva, kot pravijo, počutili neprijetno, ker naj bi preganjali ženske, v katerih so lahko videli svoje matere in sestre.

Vzroki za takšno stanje so verjetno zelo različni in z bežnim pogledom na žensko kriminalnost ni mogoče dati pravega odgovora, ker so utemeljitve za tako stanje ne samo v kriminologiji, marveč tudi in zlasti izven nje. S tem v zvezi ne ugotavljajo zaman, da je »naše znanje o posebnostih in vzrokih ženske kriminalnosti na tisti stopnji razvoja, ki je bila značilna za znanje o moški kriminaliteti kakih trideset ali več let nazaj.«²⁵ To seveda pomeni neznanski zastanek v znanju, kajti kriminologija in z njo povezane znanosti o človeškem vedenju so v zadnjih tridesetih letih »proizvedle« nekajkrat več znanja kot v vsej zgodovini poprej, in to odločujočega znanja, dosti bolj objektiviziranega, preverjenega in ne toliko intuitivnega, subjektiviziranega, religioznega in pod vplivi dediščine preteklosti (primerjaj samo Lombrosove in iz njega izhajajoče teorije) ter obremenjenega s predsodki moške dominacije in superiornosti.

V zadnjem desetletju postaja ženska kriminalnost vse bolj zanimivo področje tudi za kriminologijo in to verjetno iz dveh razlogov:

— spremenjena vloga žensk v družbi, feministična gibanja in ženske raziskovalke ponujajo novo podobo o ženski na sploh in o njeni odklonskosti še posebej;

— po drugi plati pa je viktimologija v zadnjih petih letih posvetila nekaj pozornosti žrtvam — ženskam, do česar je prav tako prišlo

²⁴ Vsi podatki so razvidni v uporabljenih virih za sestavkom.

²⁵ Smart: *Woman Crime and Criminology*, s. 3.

ob večjem zanimanju za kriminogeno dvojico: ob žrtvi — ženski tudi za žensko — storilko kaznivega dejanja.

Zato tudi čedalje več zanimanja pravnikov, kriminologov, penologov, sociologov, psihiatrov in drugih za žensko kriminalnost, zlasti kriminalnost mladoletnic.

Tako morda ženska kriminalnost ne bo »ledena gora«,²⁶ ki skriva več vsebine tam, kjer se je ne vidi, in ne več toliko obarvana z erotičnostjo, čustvenostjo, spolnostjo, telesnostjo, egocentričnostjo, zaostalostjo itd.

3. Etiologija v »ženski« kriminologiji

Etiološke teorije so eno izmed ključnih področij, s katerimi se ukvarja kriminologija; ženski spol pri tem ni izjema, čeprav verjetno ni nikjer toliko dvomov v ustreznost spoznanj, kakor prav tu. Če je kriminologija obravnavala vzročnost, jo je navadno vedno na splošno oziroma glede na posamezne vrste kaznivih dejanj ali glede na posebnost kakih storilcev. **Zato ženske v etioloških teorijah niso posebej omenjane**, kolikor ne gre za kako odklonskost, ki jo pripisujejo ženskam (npr. detomor). Tako prihaja do dvomov, ali teorije o vzročnosti v kriminologiji sploh lahko drže za ženske storilke spričo tega, da je dosti piscev, ki glede na smeri, bodisi monokavzalne bodisi multikavzalne, obravnavajo to področje s stališča, kot da se ta del človeštva po svojih lastnostih, razumevanju sveta in reagiranju nanj bistveno razločuje od drugega.

Stališča o tradicionalni vlogi ženske, o vlogi ženske sploh, zlasti v zvezi z obnavljanjem človeške vrste, njen položaj v družini in v zakonski zvezi, razne biološke, fiziološke, psihološke in druge posebnosti so tako v pravu, medicini in še kje drugje ustvarili določene stereotipe, ki jih je težko premagovati tudi v sociologiji družine, kriminologiji in ne nazadnje celo v reševanju družbenih vprašanj, ki se tičejo žensk (glej npr. Program ZKJ). Nekaj od njih je omenjenih tudi doslej in marsikaj iz preteklosti še vedno obvladuje sedanost, ne da bi se tega posebej zavedali.

Biološki razločki so pri obravnavanju kriminalitete žensk že od nekdaj med prvimi. Posebnosti spolov so v bistvu podlaga za biološko razločevanje. Torej ni čudno, da tudi v kriminologiji zlasti od Lombrosa dalje ne moremo mimo

njih. Na kriminalnost žensk sklepajo že samo na podlagi njihovega spola, kar je pogosto privedlo do velikih nesmislov.²⁷ Ta smer zlasti poudarja menstruacijo, nosečnost, materinstvo, klimakterij, telesno šibkost, oblike in sploh anatomske posebnosti in še posebej »ženskost«, ki se kaže kot manjša telesna moč, manjša aktivnost, plašljivost, pomanjkanje odločnosti in druge lastnosti, ki opravičujejo označbo »ženskega spola«.²⁸

Ta biološki determinizem se kaže v dveh smereh. Po prvi naj bi ženske postajale odklonske že zaradi njihovih telesnih sprememb, ki jih zaradi prevladovanja peljejo v kriminalnost. Druga smer pa ima za izhodišče trditve, da so temperament, sposobnost, inteligentnost itd. določilnice spola. Ker niso toliko kriminalne kot moški, je zato morebitna odklonskost temelj njihove telesne patologije in deloma tudi duševne.²⁹ Odtod seveda ni daleč do mnenj, da so ženske lahko prestopnice že po naravi (če so), da je njihova kriminalnost odvisna od notranjih (telesnih) anomalij, da kriminalnost navezujejo na gene, oziroma genetsko sestavo itd.

Nasprotniki biološke določenosti ženske odklonskosti pa ugotavljajo, da na vedenje ne vplivajo toliko telesni razločki sami po sebi, kolikor posebnosti, ki imajo v tem smislu vpliv na **družbeno naravo** vedenja. S tem se načenjajo razmišljanja o vlogi žensk v poklicu, družbi, vzgoji, potrebah in željah. Le-ti lahko izenačujejo razločke med spoloma, ker so splošnejši in ne zadevajo izključno spol, marveč družbene skupine po drugih značilnostih, ki so skupne velikemu številu ljudi. S tem v zvezi niso redka tudi dognanja teorije vloge, ki obravnava odklonskost v zvezi s položajem, ki ga dosegajo ženske v družbi.

Nasploh pa naj bi, kot pravijo, vrednost bioloških razločkov preverjali s teorijo pogojenosti, dejavniki enakosti ter s teorijo diferencialne asociacije z njenimi različicami, kot so teorija različnega dožemanja.³⁰

Tako prihajajo do prepričanja, da gre v kriminaliteti žensk več pripisovati vplivom okolja, v katerem so kot zastopnice svojega spola »pasivne, netekmovalne, neprilagodljive itd.«³¹ in da izražajo lastnosti, ki jih vrednotijo kot »žen-

²⁶ Glej tudi Einsele, s. 130.

²⁷ Glej tudi Scutt, s. 9.

²⁸ Maklecov, s. 10.

²⁹ Smart, prevod v RKiK, s. 203.

³⁰ Scutt, s. 9.

³¹ Datesman et al., s. 108.

skost«. V takih razmerah gre iskati razloge za odklonskost od teorije spoznane priložnosti, ki oblikuje kriminalnost žensk, da je takšna in ne drugačna in da je ni več kot toliko.

Tako se pisci zopet vračajo na dom in družino, varovalnost zakonske zveze in podrejeno vlogo v družbi ter na ostale dejavnike, ki so nasproti ženskam prevečkrat v vlogi paternalizma in dominacije.

Za žensko duševnost je bilo že od nekdaj veliko zanimanja posebno zaradi tega, ker niso tako redki znanstveniki, ki menijo, da je njihov **psihični svet** znatno bolj zamotan kot pri moških.

Pripisujejo jim lastnosti, kot so čustvenost, labilnost, senzibilnost in podobno, zaradi česar ni mogoče zanesljivo sklepati, kako bodo ravnale v konfliktnih položajih. Te njihove psihične lastnosti so prav tako pogosto povezovali z biološkimi³² oziroma fiziološkimi.

Kolikor pa naj bi šlo pri tem za delitev dejavnikov v etiologiji ženske kriminalitete na zunanje in notranje, so za zadnje iskali razlago v somatskih ali psihosomatskih okoliščinah.³³ Taki naj bi bili med duševnimi simptomi zlasti naraščajoča razdražljivost, občutljivost, resignacija, introvertiranost, regresija, agresija itd.

V posameznih raziskavah ugotavljajo, da imajo ženske storilke slabšo inteligentnost kot moški, večje občutke krivde, več nasilnosti, toda manj psihopatij. Našli so povezanost med promiskuiteto in nasiljem ali napadalnim vedenjem. Med mladoletnimi prestopniki pa je bilo psihično obravnavanih več deklic kot dečkov.³⁴

Psihični svet povezujejo z motivi kaznivih dejanj in sploh so prenekatero kriminalnost žensk »seksualizirali« oziroma ji dali smisel skupaj z ljubosumnostjo, maščevalnostjo in spolnostjo, in to ne samo pri ubojih, razžalitvah, obrekovanjih in tistih kaznivih dejanjih, pri katerih so ženske bolj udeležene, marveč celo pri takih, ki bi jih normalno težko spravili v sklad s polnimi momenti, kot so npr. v novejšem času tatvine v samopostrežnih prodajalnah.

Z »duševnim življenjem žensk« so posamezniki skušali sploh razlagati določeno kriminalnost in jo operacionalizirati v nekaterih disciplinah, med katerimi tudi kriminalistika ni na zadnjem mestu, zlasti v tistem njenem delu, ki zadeva žensko kot vir podatkov za morebitni kazenski postopek, še posebej pa pri zaslišanju.

Veliko zanimanje posvečajo temu področju pravniki, sodnomedicinski strokovnjaki in ginekologi, posebno če gre za detomore ali kazniva dejanja v družini.

Prav tako je ženska duševnost predmet poglobljenega obravnavanja, če gre za psihologijo spolov, pri čemer se često razmišlja o ženski pasivnosti, o ženski čustvenosti in duševnem življenju žensk storilk posameznih vrst kaznivih dejanj.

Poznavalci teorij o etiologiji ženske kriminalnosti trde, da je »večina razlag ženske kriminalitete v bistvu enovzročna«. Da bi napredovali od nezadovoljivih in po očitkih nezadostnih pogledov na to področje, bi morali vestno proučevati vse spremembe, ki se dogajajo v deklinški in ženski odklonskosti. In zlasti ugotavljati, ali so in kakšna so razmerja med družbeno gospodarskimi in političnimi spremembami v položaju, vlogi in pomenu ženskega spola v kriminaliteti.³⁵ To pa ne le za krajša obdobja, marveč znatno dlje in večstransko, tudi zgodovinsko.

Od monokavzalnih lotevanj se preusmerjajo k multikavzalnim tudi vsi tisti, ki priporočajo endogene, eksogene in mešane endogene-eksogene koncepte³⁶ ob sodelovanju najrazličnejših disciplin od prava do medicine, saj so prenekatera vprašanja hkrati pomembna za kazensko odgovornost, kaznovanje, tretman kot za preprečevanje in zatiranje kriminalitete. Zato tudi ni čudno, če se v zadnjem času lotevajo najrazličnejših raziskovanj, od vplivov menstrualnih ciklusov na morebitno kazensko odgovornost pa tja do pomena vremena na etiologijo kriminalnosti.

Udeležba žensk na področjih, ki jim doslej niso bila dostopna, ter tehnološki razvoj spreminjata tudi vplive na vedenje in etiologijo tovrstne kriminalitete. Le-te se danes ne omejujejo samo na klasično odklonskost, povezano s prostitucijo, domom, zakonsko zvezo in materinstvom. Nekoč močno omejena družbena vloga danes omogoča docela novo kriminaliteto, ki je ne gre razlagati z zastarelimi teorijami in enostransko.

Večvzročnostna lotevanja v iskanju razlag za kriminalnost so torej na mestu posebno v času, ko imajo tudi ženske možnosti za kriminal v »za kriminal ustreznem družbenem vedenjskem

³² Golodnjuk, s. 30.

³³ Cremer, s. 23.

³⁴ Suval/Brisson, s. 24.

³⁵ Smart, British Journal of Criminology, s. 52.

³⁶ Glej npr. Cremer, s. 213/214.

prostoru.³⁷ Zato gre iskati izhod v preučevanju celokupnosti biopsihosocialnih dejavnikov in ne zanemarjajoč gospodarskih, ki zlasti prihajajo do izraza po velikih družbenih spremembah (pri nas pa še posebej). Kajti čedalje bolj postaja očitno, da so prenekateri vplivi (tudi kulturni) na odklonskost gospodarske narave.

4. Teoretični pluralizem in demaskulinizacija teorij

Večina dosedanjih teorij o ženski kriminalnosti poudarja tiste razločke nasproti moškim, ki so v zvezi s spolom in negativni. Zato jih ne imenujejo brez vzroka »spolna ideologija«.³⁸ Enemu spolu pripisujejo torej družbeno nezaželene lastnosti in zanje trdijo, da so notranje odvisne in tako rekoč naravne lastnosti tega spola.³⁹

Tako naravnana ideologija, če jo sploh smemo tako imenovati, je zaradi enostranskosti svojih izhodišč prezrla potrebo po **upoštevanju drugačne konceptualizacije** ženske kriminalnosti, ki bi vsebovala **zgodovinske, družbenoekonomske in politične poglede**. Politične poglede le, kolikor so sploh bili primerni za pojasnjevanje odklonskega vedenja, kajti določene družbene ureditve zaradi prevladujočih sil, ki se temu upirajo, sploh niso sposobne reševati ključnih vprašanj prenekaterih skupin v globalnem smislu. Zato se tudi feministična gibanja po svetu ne protivijo zaman prenekaterim stereotipnim gledanjem na vprašanja, ki se tičejo žensk.

S tem v zvezi se nehote pojavlja misel, ali je potemtakem »ženska« kriminalologija sploh sposobna pravočasneje spoznavati tiste silnice v ženski odklonskosti, ki presegajo spolno ideologijo, če je bil prevladujoč stereotip gledanja tako oblikovan, da je v njem videl le žene, matere, zakonsko zvezo oziroma gospodinjstvo in v najslabšem smislu še prostitutko.

Znatnejši napredek je očiten v socioloških gledanjih, ki v genezi ženske kriminalnosti vidijo pomembnost naslednjih dejavnikov: »različne vzore posnemanja, situacijsko priložnost in spolno klasifikacijo kriminalitete, nezadovoljne gospodarske potrebe in večkratne dejavnike diskriminacije«.⁴⁰

Če so pri nas spremembe družbene ureditve, Program ZKJ in vse drugo prinesli dokaj dru-

gačne poglede na reševanje ženskih vprašanj, nastajajo le-ti drugje, zlasti v kapitalističnem svetu, pod drugačnimi pogoji in znatno počasneje, toda vendarle. **Spreminjanje položaja** žensk pa **spremlja tudi pregledovanje teorij o ženski kriminalnosti**, kar pomeni, da kriminologija kot znanost ne zaostaja pri svojih preverjanjih pogledov iz preteklosti. Pri tem pa gre zlasti poudariti, da imajo **znatne zasluge kriminologinje** ne glede na to, ali pripadajo feminističnim gibanjem ali ne. Njihova vloga ni nepomembna pri rekonceptualizaciji teorij o ženski kriminalnosti.

Prizadevanja za rekonceptualizacijo kriminoloških teorij se razvijajo, kot se zdi, v dveh smereh. Po eni strani se **potegujejo za teoretični pluralizem v kriminologiji** ženske kriminalnosti; po drugi pa se vsaj izražajo potrebe po **demaskulinizaciji dosedanjih teorij**, kar je pomembno zlasti zato, ker se izražajo dvomi v uporabnost obstoječih. Kajti »splošne teorije o kriminalni odklonskosti so sedaj nič več kot posebne teorije o moški kriminalnosti«,⁴¹ kar se šteje za glavno napako v teoretiziranju o kriminaliteti tega stoletja.⁴² Po teh mnenjih sedanje kriminološke teorije lahko pojasnjujejo predvsem moško kriminalnost, medtem ko ženska ostaja dokaj nejasna, kot sodijo skrajneži.

Ob teoretičnem pluralizmu in raznim celovitejšim lotevanjem ženske kriminalnosti pa se hkrati zopet pojavljajo poskusi, pojasnjevati žensko odklonskost s posameznimi splošnimi teorijami kot so teorija različne socializacije, teorija različne družbene reakcije, teorija različne priložnosti in nekatere druge. Ob empiričnem preizkušanju kriminoloških teorij (kot npr. teorija različnega združevanja, anomalije, kontrolne teorije, zaznamovanja itd.) pa ugotavljajo, da nekatere vendarle drže za oba spola, druge pa nekaj manj.

Zagotovo pomisleki pospešujejo napredek v kriminoloških teorijah, za katere je značilno, da so najprej nastale pretežno kot posledica intuitivnega posploševanja znanstvenikovih izkušenj in znanja in šele nato polagoma postajajo preizkušene in dopolnjene. Kolikor zadevajo ženske, bi jih lahko razvrstili v tri glavne skupine: antropološke, moralistične in sociološke.⁴³ Vsekakor pa je upravičeno izhodišče, po katerem naj bi en sam dejavnik le težko predstavljal vzrok za kriminalnost (tudi pri ženskah).

³⁷ Prav tam, s. 165.

³⁸ Smart, prevod v RKiK, s. 202.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Rans, s. 45.

⁴¹ Harris v navedbi Simons et al., s. 42.

⁴² Prav tam.

⁴³ Golodnjuk, s. 23.

5. Ideološko razredni pogledi (za kriminološko raziskovanje)

Kriminologija v razlagi vzročnosti odklonskih pojavov ne glede na spol že nekaj časa poudarja predvsem biopsihosocialno lotevanje. Res da je bilo morebitnim razločkom med spoloma v tem smislu posvečeno manj pozornosti, kolikor se veda ne upoštevamo teorij, izrazito nenaklonjenih ženskam, so pa verjetno prav pri njih zane-marjene tiste plati, ki bi morale izhajati iz **družbenoekonomskih, zgodovinskih, narodnostnih in ne nazadnje političnih in socialnih silnic nastajanja posebnosti**, ki so pri kakem spolu morda izrazitejši kot pri drugem.

Prenekateri nosilci teorij in njihovi posnemalci razlagajo žensko odklonskost iz monokav-zalnih zornih kotov, in sicer s tem, da poveličujejo eno plat vzročnosti, kot npr. biologizem, teo-rijo vlog, ki ženskam namenja predvsem dolo-čene družbene dejavnosti, posebno v družini ozi-roma zakonski zvezi (kot ženam in materam, gospodinjam, in sploh v vlogah, ki služijo mo-škimi).

Iz večine kriminoloških teorij o odklonskosti žensk so očitni tradicionalni pogledi, ki brezob-zirno kažejo dosti nazadnjaških stališč nasprot-nega spola. Iz njih veje dominacija, zatiralstvo in izkoriščanje, neenakopravnost, odrinjenost, želja, držati ženske v obrobnosti družbenega do-gajanja in jim preprečevati dostop k določenim opravilom in jih potiskati na manj vredna dela, neintelektualna, domača in predvsem povezana z razmnoževanjem človeške vrste. Večina »do-gnanj« o tem spolu iz preteklosti izhaja iz teles-nih in duševnih potez žensk, ki jih protagonisti posameznih smeri pri moških nikoli niso iskali s tolikšno zagnanostjo kot pri ženskah.

Čeprav ne vse, večina teorij pa vendarle ne upošteva družbenopolitičnih ureditev, gospodar-skega položaja, zgodovinskih pogojenosti in pre-nekaterih drugih dejavnikov, ki določajo polo-žaj velikih skupin ljudi, da je njihovo vedenje in reagiranje prav takšno in ne drugačno. Le novejša izhodišča pojasnjevalcev predvsem žen-skega vedenja sodijo, da ne bodo mogle biti dru-gačne od moškega, če bodo opravljale iste dejavnosti in imele enako odgovornost.

S tem prihajamo do ključnega vprašanja ena-kopravnosti ne samo med ljudmi, ampak s tem v zvezi tudi med spoloma pri enaki dostopnosti družbenih vlog, za katere bi lahko rekli, da se z večjo ali manjšo upravičenostjo dele nekatere na moške, druge pa na ženske (pri tem glej fe-

minizacijo nekaterih poklicev pri nas ali težko dostopnost drugih za ženske).

Vprašanje enakopravnosti žensk so načeli že klasiki marksizma in do današnjih dni ni nič manj pomembno kot prej, še posebno, ker ostaja kot posledica »ekonomske nerazvitosti, primiti-vizma, religioznih pojmovanj in drugih konzer-vativnih predsodkov privatnolastninskega odno-sa...«⁴⁴ Še vedno gre tudi za to, da bi premagali »vse nazadnjaške nazore v odnosih med spoloma, ki so še ostali... kot dediščina iz preteklosti«.⁴⁵

Vendar formalna in dejanska enakopravnost med spoloma še poglobljata spopad, kajti če je ženska nekoč (ali še vedno) služila možu, skrbe-la za dom, gospodinjstvo in otroke, danes pa je poleg tega še zaposlena, **ji družbeni položaj ni olajšan**, marveč nasprotno. Glede na to nastaja nov položaj »rešitev med dvojno vlogo ženske: v družini in v družbi«.⁴⁶ To pa ni več žensko vprašanje, marveč razredno, je vprašanje druž-be, ki le v določeni, to je v neizkoriščevalski ure-ditvi lahko doseže stopnjo, v kateri ne bi bilo navzkrižja »med materinstvom, delom in druž-beno aktivnostjo ženske«.⁴⁷ Pravna enakoprav-nost med spoloma ne rešuje življenjskih vprašanj vključevanja žensk v poklice, dostopne moškimi, v družbeno aktivnost in vse drugo, ki naj odstra-njuje ekonomsko in vsakršno zatiranje, na ka-terega je opozoril že Engels v Izvoru družine, privatne lastnine in države.

Zato je žensko vprašanje »družbeno zato, ker je njegova dokončna rešitev povezana z daljno-sežnimi spremembami, s prestrukturiranjem ce-lotne družbe v smislu novih odnosov med ljud-mi pri delu in družini«.⁴⁸ Gre torej za spremembe v družbeni zavesti, v kateri je osvoboditev dela izhodišče za reševanje vprašanj človeka sploh in ne samo žensk. Če je »ženska postala prva služkinja v družini« (Engels), poleg tega pa je še v službi, pomeni, da njene perspektive niso bolj-še od tistih, ki jih opisujejo razlagalci njene osebnosti v teorijah, zraslih iz razmer v kapi-talizmu.

Najbrž gre v kriminologiji bolj kot doslej iska-ti temelje njenih teorij tudi v **družbenogospo-darski pogojenosti in položaju žensk v določeni družbeni ureditvi**. Morda bo v tem, in ne samo v biopsiholoških silnicah, **našla več odgovorov** za to, zakaj in koliko kriminalitete lahko pri-

⁴⁴ Program ZKJ, s. 207.

⁴⁵ Prav tam, s. 208.

⁴⁶ Tomšič, V., s. 92.

⁴⁷ Prav tam, s. 160.

⁴⁸ Prav tam, s. 391.

čakujemo pri obeh spolih. Novejše smeri začnajo upoštevati tudi to plat, čeprav ne toliko razredno in politično, kolikor bolj pod vplivi feminističnih gibanj v kapitalističnem svetu ali zaradi bolj svobodomiselnih in naprednejših stališč posameznih piscev, ki opozarjajo na pristranskost in nesmiselnost precejšnjega dela dosedanjih teorij in ideologij o ženskem prestopništvu.

Sklep

Ta skopi in pomanjkljivi oris nam delno pokaže, kako ne samo zanimivo, marveč tudi oporečno, pa vendar pomembno je lahko teoretiziranje o storilkah kaznivih dejanj v kriminologiji. Četudi narašča raziskovalno delo na tem področju, pa so stališča še vedno pogosto dokaj nasprotujoča ter često odsev prenekaterih silnic, med katerimi družbenopolitična ureditev, tokovi v znanosti, nagnjenost in strokovnost piscev, svetovni nazor (če ga sploh imajo) itd. niso zanemarljiva vprašanja. Včasih se zdi, da »objektivnost in nepristranskost znanosti« popušča pri ženskah storilkah bolj kot pri katerikoli drugi skupini deviantov v kriminologiji. Po drugi strani pa je res, da so se ženske-raziskovalke bolj kot drugje postavile v bran doslej prevladujočim »moškim spoznanjem« o ženski kriminalnosti. Kakorkoli že je, v sodobni kriminološki in z njo povezanih znanostih ni mogoče pričakovati pomenotnih stališč, ker tako kot teorije vsako izmed njih lahko prispeva k določenemu delu razumevanja pojava. Gotovo pa je, da je »doslej največ škodovala čustveno pobarvana zavzetost oziroma pristranost (antifeminizem, feminizem) posameznih avtorjev«. ⁴⁹ V tem smislu se tudi novejši čas ne razločuje preveč od starega. Vendar prenekateri pisci upajo, da novejši tokovi v sociologiji in kriminologiji ne bodo ponavljali zgrešenih resnic iz preteklosti, marveč da bodo prispevali z novejšimi spoznanji o naravi ženske kriminalnosti v sodobnem svetu. ⁵⁰

Le-ta pa je čedalje bolj drugačna kot tista v preteklosti, ko je ženska opravljala svojo tradicionalno vlogo. Udeležba žensk v kriminaliteti belega ovratnika, v vohunstvu, terorizmu, ugrabitvi letal, nasilništvu itd. dokazuje, da so jim dostopna razna področja družbenega življenja, v katerem postajajo odklonske. In če se vsemu člo-

veštvu razširja obseg dejavnosti, v katerih lahko postaja posameznik odklonski, ali je potemtakem sploh smiselno razpravljati o maskulinizaciji ženske kriminalitete in s tem znova iskati povezavo z nekimi fiziološkimi determinantami. Če sploh kje, mora prav tu **raziskovalno delo prinesiti več jasnosti v razlage vedenja**, kar je zlasti poudaril kongres ZN za preprečevanje kriminalitete in obravnavanje storilcev v Ženevi leta 1975, ko je razpravljalo o kriminaliteti žensk.

Ob koncu tega tisočletja najbrž tudi ne moremo tako preprosto pričakovati, da bo eden izmed obeh spolov že zaradi tradicionalnih pogledov nanj bolj konformističen, bolj poslušen in podredljiv ter s tem v zvezi tudi manj odklonski kot drugi. Kajti »pravica, biti enak, vključuje tudi pravico, biti enako slab«, ⁵¹ s čemer se vsekakor ne bi strinjali klasiki obravnavanja ženske odklonskosti, seksisti, rasisti in drugi, ki so tudi v kriminoloških in z njo povezanih znanosti, pa tudi v družbenih, političnih, zgodovinskih in etičnih pogledih ustvarili več zmede kot jasnosti, kolikor jih vrednotimo s sedanjimi spoznanji o spolu sploh in o prestopništvu še posebej. »Koliko tragike in skrivnostnosti« ⁵² je po njih ostalo še v razlagah ženske kriminalnosti, ni mogoče preceniti.

Tehnologija, migracije, urbanizacija, enakopravnost ne le med spoloma, marveč vsaj formalno med družbenimi plastmi, sprememba pomena ženske v družini in družbi, čeprav pri nas bolj obremenjeni zaradi dveh vlog in razpetostjo med družino in »službo« itd., **prinašajo čedalje več zahtev po raziskovanju**. Kolikor gre za kriminološke, morajo slediti novim tokovom o teh vprašanjih, ki poudarjajo človeka, njegove potrebe, njegov pomen in smisel v »združenem delu«, družbeno vpetost, težave v družbenem priznanju, obremenjenost v poklicu in doma itd. Pri tem pa prav tako ne gre zanemarjati biopsiholoških razložkov, vendar ne kot primarnih dejavnikov za odklonskost.

Pri nas bi morali še posebej razvijati marksistične poglede na žensko odklonskost. Le-ti od klasikov tega področja, vsaj kar zadeva žensko kriminalnost, niso prinesli kaj prida novih in zanesljivih spoznanj.

Rokopis končan 16. 6. 1980.

⁴⁹ Maklecov, s. 25.

⁵⁰ Glej tudi Smart v RKiK, s. 207.

⁵¹ Scutt, s. 17.

⁵² Einsele, s. 139.

UPORABLJENI VIRI

1. Adler, Freda: **Sisters in Crime**, 1975, 287 s.
2. Adler, Freda: The interaction between women's emancipation and female criminality: a cross-cultural perspective, **International Journal of Criminology and Penology**, 5, 1977, 2, s. 101—112.
3. Adler, Freda/Rita; James Simon: **The Criminology of Deviant Women**, 1979, 425 s.
4. Bogdanova, L. F.: Kriminologičeskaja karakteristika pravonarušenj nesovershenoletnih ženskogo roda, **Vestnik Leningradskogo universiteta**, 1979, 11, s. 90—95.
5. Cernkowich, Stephen/Giordano, Peggy C.: Delinquency, opportunity and gender, **The Journal of Criminal Law and Criminology**, 70, 1979, 2, s. 145—151.
6. Cremer, Carl Gustaw: **Untersuchungen zur Kriminalität der Frau**, 1974, 248 s.
7. Crites, Laura: **The Female Offender**, 1978, 230 s.
8. Datesman, Susan et al.: Female delinquency: an application of self and opportunity theories, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 12, 1975, 2, s. 107—123.
9. **Društveni položaj žene i razvoj porodice u socijalističkom samoupravnom društvu**, NIRO, Komunist, Ljubljana, 659 s.
10. Einsele, Helga: Besonderheiten der weiblichen Kriminalität und des Frauenstrafvollzugs, **Zeitschrift für Strafvollzug**, 20, 1971, 3, s. 127—140.
11. Eisenbach-Stangl, Irmgard: Weibliche Körper und menliche Vernunft, Abweichung und kontrolle von Frauen, **Kriminalsoziologische Bibliographie**, 6, 1979, 23—24, s. 4—38.
12. Giordano, Peggy: Girls, boys and gangs: the changing social contexts of female delinquency, **The Journal of Criminal Law and Criminology**, 69, 1978, 1, s. 126—132.
13. Gipser, Dietlinde: **Mädchenkriminalität**, 1975, 158 s.
14. Golodnjuk, M. N.: Nekotrye voprosy ženskoj prestupnosti, **Vestnik Moskovskogo universiteta** 1978, 1, s. 23—30.
15. Golodnjuk, M. N.: Problemy ženskoj prestupnosti v kapitalističeskom obščestve i buržoaznoj kriminologii, **Vestnik Moskovskogo universiteta**, 1979, s., s. 68—75.
16. Golodnjuk, M. N.: Voprosy profilaktiki ženskoj prestupnosti, **Vestnik Moskovskogo universiteta**, 1980, 2, s. 22—39.
17. Hoffman-Bustamante, Dale: The nature of female criminality, **Issues in Criminology**, 8, 1973, 2, s. 117—136.
18. Horney, Julie: Menstrual cycles and criminal responsibility, **Law and Human Behavior**, 2, 1978, 1, s. 25—36.
19. Klein, Dorie: The etiology of female crime: a review of the literature, **Issues in Criminology**, 8, 1973, 2, s. 3—30.
20. Leder, Hand, Claus: **Frauen und Mädchenkriminalität**, 1978, 168 s.
21. Maklecov, Aleksander: Žena in zločin, ponatis iz **Zbornika** pravne fakultete v Ljubljani, XX, 1944, 27 s.
22. Norland, Stephen/Shover, Neal: Gender roles and female criminality, **Criminology**, 15, 1977, 1, s. 87—104.
23. Pierce, Carolyn et al.: Patternes of female delinquency: toward differencial treatment of female offenders, **South African Journal of Criminal Law and Criminology**, 2, 1978, 3, s. 278—287.
24. **Program ZKJ**, CZP Komunist, 1975, 218 s.
25. Rotter, Mechthild: Die Frau in der Kriminologie, **Kriminalsoziologische Bibliographie**, 6, 1979, 23—24, s. 83—100.
26. Rans, Laurel: Women's crime, **Federal Probation**, 42, 1978, 1, s. 45—49.
27. Scutt, Jocelynn: Toward the liberation of the female lawbreaker, **International Journal of Penology and Criminology**, 6, 1978, 1, s. 5—18.
28. Serebrjakova, V. A.: Kriminologičeskaja karakteristika ženščin, prestupnic, **Voprosy borby s prestupnostju**, 1971, 14, s. 3—16.
29. Simon, Rita James: **Women and Crime**, 1975, 126 s.
30. Simons, Ronald et al.: Contemporary theories of deviance and female delinquency, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 17, 1980, 1, s. 42—53.
31. Simović, Verica: **Kriminalitet žena**, Novi Sad, 1966, 195 s.
32. Smart, Carol: Kriminološka teorija: njena ideologija in implikacije, ki zadevajo ženske (prevod), **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 28, 1977, 3, s. 202—207.
33. Smart, Carol: The new female criminal: reality or myth, **British Journal of Criminology**, 19, 1979, 1, s. 50—59.
34. Smart, Carol: **Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique**, 1977, 208 s.
35. Spatz, Widom Cathy: Female offenders, **Criminal Justice and Behaviour**, 6, 1979, 4, s. 365—382.
36. Spatz, Widom Cathy: An empirical classification of female offenders, **Criminal Justice and Behaviour**, 5, 1978, 1, s. 35—52.
37. Springer, Alfred: Kriminalanthropologie und Kriminalitätspsychopathologie des weiblichen Geschlechts, **Kriminalsoziologische Bibliographie**, 6, 1979, 23—24, s. 67—82.
38. Suval, Elizabeth/Brisson, Robert: Neither beauty nor beast: female criminal homicide offender, **International Journal of Criminology and Penology**, 2 1974, 1, s. 23—34.
39. Tomšič, Vida: **Ženska, delo, družina, družba**, ČZP Komunist, 1978, 513 s.
40. Vouk, Valentin: **Kriminalitet žena**, **Odvjetnik**, 1970, 9—10, s. 346—351.

UDC 343.914

Female Offenders in Criminology

Pečar, dr. Janez, Professor of criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

Female criminality, connected with changes in women's social position and the development of the family has become a considerable social problem which has to be dealt with from the viewpoint of matrimony, the household, work and society. Views on female criminality do not only point to the scientific authority and applicability of criminology but also to the influence of social conditions on the roles of women in social life and the treatment of criminality regarding the sex of the offender.

Although it is stated that female criminality is rather neglected—at least in the empirical sense—and that women offenders are not specially dealt with in criminological theories, the criminology has recently

come to new recognitions which are in many aspects different from previous ones. Changes from particular biological and physiological theories towards theoretical pluralism and the demasculinization of present issues are especially to be noted. Emphasis is also laid on the necessity of examining closely the sociopolitical, national, ethnic, social, political and other components leading to the female deviance (besides the biological and physiological).

Considering all this, it is to be expected that research work will further clarify the explanations of the criminal behavior of women and bring about the eventual reconceptualization of some theories related to its genesis.